

Égből pottyant bélyegek

SZABÓ JENŐ

Az idei esztendőben évfordulós kiállítást láthattak a csillagászat és az űrkutatás iránt érdeklődők a budapesti Bélyegmúzeumban. 1467-ben érkezett Magyarországra Vitéz János esztergomi érsek meghívására Johannes Müller, ismertebb nevén Regiomontanus, aki Mátyás király budai udvarában is tevékenykedett. A hazai tudományos igényű csillagászat és matematika kezdeteit innen számítja a tudománytörténet.

A tárlathoz kapcsolódva 2017 elején a Magyar Posta bocsátotta forgalomba a világon az első Regiomontanus-t ábrázoló bélyeget.

Az Asztro-trilógia című kiállításon kis túlzással annyira postabélyeg volt látható, mint égen a csillag, amelyek váratlan változatossággal jelenítették meg a természet-tudományok tán legromantikusabbját, az asztronómiát, illetve az emberiség legnagyobb kalandját, az űrhajózást. Ezekből válogattunk néhány érdekes példányt.

Kezdjük mindjárt a legkorábbi csillagászati motívumot tartalmazóval. 1884-ben bocsátották ki ezt a brazil forgalmi bélyeget, amelyen a déli égből legismertebb csillagképe, a Dél Keresztje látható. Később még újra kiadták más név-értékekkel, más színekkel is. Egyébként ez a csillagkép több ország nemzeti lobogóján is látható, e zászlók pedig bélyegen szintűgy.

2017 – Magyarország, Regiomontanus

a Pleiádok, más néven Fiastyúk csillaghalmazt hordozza magán, valamint két körvet, amelyek mind aranyból készültek, csakúgy, mint a további 25 csillagot szimbolizáló apró korong. Szakértők szerint a körívek egyike egy másik hiányzóval együtt pont akkora szöveget zár be, amekkorát a lelőhely földrajzi szélességén a téli és nyári napfordulók idején a napnyugták, illetve a napkelték zárnak be egymással.

2008 – Németország, Nebrai korong

1967 – Venezuela, 400 éves Caracas

A szellemi világörökséggé nyilvánított tárgyról 2008-ban adott ki bélyeget a német postá. Külön érdekessége, hogy a korong anyagának lelőhelyét is sikerült lokalizálni: a bronzhoz a rezes Salzburg környékéről, az aranyat az erdélyi bányákból hozták.

A kora újkort köti össze a XX. század végével a Caracas alapításának 400. évfordulójára kiadott címlet. A venezuelai főváros születésekor és napra pontosan négy évszázaddal később látjuk az égbolton a Delfin és a Sas csillagkép fényesebb csillagait. Remekül demonstrálja, hogy az állócsillagok sem állnak mindig ugyanott az égbolton, s már ekkora időtávlattól is regisztrálható az elmozdulásuk.

A rövidebb távú mozgásukat a Dél-Georgia és Déli Sandwich-szigeteken kiadott bélyeg mutatja be összeállításunkban. Az éjszakai égboltról készített hosszú expozíciós idejű fotó a csillagoknak a Föld forgásából adódó elmozdulását rajzolja fel.

Másféle megközelítésből ábrázolta a bélyeget tervező grafikus egy csillag elmozdulását egy 1979-es togoi címleten. Albert Einstein születésének centenáriumán a relativitáselmélet egy – mára közhelyszerűvé lett – állítását ragadta meg a bonyolult tudományos kifejtés helyett a saját vizuális lehetőségeit alkalmazva. A nagy gravitációs hatás meggörbíti a teret, s a rajta áthaladó fény útja is követi e görbületet. Emiatt a bélyegképen látható csillagot máshol látjuk, mint ahol ténylegesen volt az általa kibocsátott fényhullám indulásakor.

Egy másik látványos jelenség a Nap-halo, amely a felső légkörben képződik. Fátyol- és pehelyfelhőkben levő jégkristályok okozzák. A fénysugarak visszaverődhetnek a hatszöges formavilágú jégkristályok belső vagy külső lapjairól, vagy megtörhetnek bennük. Többféle típusa közül a bélyegen látható 22°-os halo

1884 – Brazília, Dél Keresztje;
1983 – Szamoa, Nemzeti lobogó

2013 – Dél-Georgia és Sandwich-szigetek, Csillagok útja

valójában egy fényes szivárványszínű kör a Nap körül. Bármely napszakban megjelenhet, kialakulásához jelenlétére jelentős szerepet játszó hasábkristályok jelenléte szükséges.

1979 – Togo, Albert Einstein

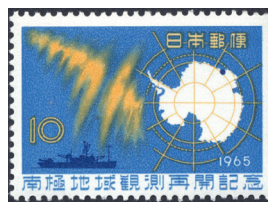
Gyakoribb bélyeg téma a sarki fény. Mind az északi, mind a déli számos kiadást ékesít, attól függően, hogy melyik fény „lelőhelyéhez” fekszik közel a kibocsátó ország. A sarki fény a Föld Északi- és Déli-sarkánál a légkörbe behatoló töltött részecskék által keltett időleges fényjelenség. A töltött részecskéket túlnyomóan a napszél szállítja, kisebb hányadukat a Naprendszeren kívülről érkező töltött részecskék teszik ki. E részecskéket

1986 – Ausztrál Antarktisz, Nap-halo;

1988 – Brit Antarktisz, Nap-halo

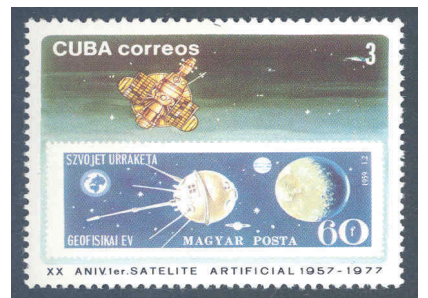
1959 – Magyarország, Északi fény; 1965 – Japán, Déli fény;

1991 – Ausztrál Antarktisz, Déli fény; 2007– Egyesült Államok, Északi és déli fény

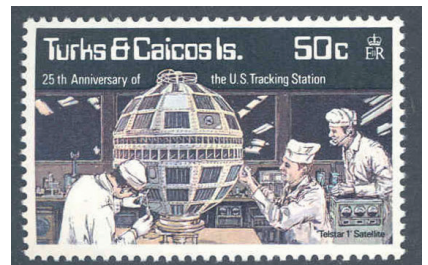
a földi magnetoszféra nagyrészt eltéríti, a mágneses pólusok körüli tartományban azonban bejutnak a légkörbe, ahol ütköznek a légkör atomjaival, ionizálják és gerjesztik azokat. A gerjesztett atomok pedig fénykibocsátással térnek vissza alapállapotukba.

Az űrkutatásra áttérve itt is a kezdetekre érdemes visszatekinteni. Az űrszondák korai példánya volt a szovjet Luna-1, amely 1959 elején első ember alkotta űreszközként megközelítette a Holdat, majd elrepült mellette. Az eseményt sok ország mellett Magyarország is bélyeggel üdvözölte. Még az év szeptemberében elérte a Hold felszínét a következő holdszonda, s erre az alkalomra vörös színű felülnyomással és némi felirat-módosítással újra kiadták a bélyeget. Egy ivéről azonban véletlenül lemaradt a felülnyomás, s ezek a ritka címletek ma is komoly piaci értékűek. De további utóélete is volt még e bélyegábrának. 1977-ben a Kuba-i Posta egy űrsort bocsátott ki az űrkorszak huszadik évfordulójára, amelybe a testvéri szocialista országok egy-egy korábbi űrbélyegét is belekomponálták. A magyaroktól éppen a Luna-1-et ábrázolót választották. Azonban a grafikusnak nem lehetett erőssége a magyar szöveg figyelmes olvasása, így kerülhetett rá a GEOFIZIKAI ÉV, illetve a SZVOJET ŰRRAKÉTA. (Az ékezetek hiányát már ne is említjük.)

A távközlési műholdak doyenje az amerikai Telstar-1 volt. 1962-ben állították Föld körüli pályára, és először jött létre rajta keresztül műholdas tévékapcsolat

1959 – Magyarország, Luna-1 és Luna-2; 1977 – Kuba, 20 éves az űrkorszak

1987 – Turks és Caicos, A Telstar-1 építése

polgári légi közlekedést segítő funkciójukra irányítja a figyelmet. A filatéliai szakirodalom ezt tartja az első GPS-bélyegnek. (Kép a B-III. oldalunkon.)

Az űrkorszak kétségkívül kiemelkedő vállalkozása volt az Apollo-program, hiszen ennek során jutott először ember egy idegen égitestre. A hat sikeres holdraszállás hozadéka az Atlanti-óceán közepén fekvő szigetecsoporthoz, Tristan da Cunha által kiadott blokk is. Többszörösen is különleges darab, mivel nem fotó vagy grafika alapján nyomtatták, hanem az Apollo-12 űrhajósa, Alan Bean festményét látjuk rajta, aki egy évtizeddel a nagy utazást követően kilépett a NASA-tól, és művészi karrierbe kezdett. A blokkon pedig egy űrtörténeti érdekesség látható, amikor a két asztronauta az Apollo-12 leszállóhelyétől 156 méterre két évvel korábban landolt Surveyor-3 űrszondát meglátogatta. (Kép a B-III. oldalunkon.)